

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩІ

<http://doi.org/10.23939/semi2023.02>.

© Петецький І., 2023

Розглянуто економіко-правові аспекти регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг в Україні та у Республіці Польщі. Державне регулювання вартості продуктів та інших соціально значущих товарів було запроваджено в Україні на законодавчому рівні з метою забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), триває й під час воєнного стану. Розглянуто наукові підходи до розуміння понять “соціально значущі товари” та “соціально значущий ринок”. У статті проаналізовано основні нормативно-правові акти та економічні аспекти регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг в Україні та стратегічних товарів у Республіці Польщі. Проаналізовано рішення органів місцевого самоврядування в Україні щодо встановлення індикативних цін на соціально значущі продукти харчування та забезпечення контролю за їх дотриманням суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі. Досліджено такі важливі чинники, як контроль та відповідальність, що сприяють ефективній реалізації дії норм права у сфері регулювання цін на соціально значущі товари та послуги, а як наслідок – досягнення економічного результату. Досліджено цінову політику на соціально значущі товари в Україні та в Польщі, виконано їх порівняльну характеристику, увагу зосереджено на молочній продукції. Встановлено, що середня ціна на соціально значущі товари в Україні вища, ніж у Польщі. Приміром, молоко в магазинах Польщі було дешевше, ніж у магазинах України, у 2018–2022 рр., а ціни на м'ясні продукти, картоплю вищі в Польщі, ніж в Україні.

Ключові слова: соціально значущі товари та послуги; стратегічні товари; споживчі товари; ринок соціально значущих товарів.

Постановка проблеми

Регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг є важливою складовою економічної політики багатьох країн, зокрема України. Це відображається в тому, що ринок соціально значущих товарів (наприклад, житло, енергія, транспорт, освіта, охорона здоров'я) може бути призначений для того, щоб забезпечити доступність цих послуг для найвразливіших верств населення з урахуванням стандартів якості та цінових меж, щоб захистити споживачів від недобросовісних практик.

Ринок соціально значущих товарів частково врегульовує соціальні нерівності, забезпечуючи рівний доступ до інших послуг для всіх громадян. Таке регулювання може передбачати субсидії для осіб із низькими доходами, або механізми, які допомагають забезпечити рівний доступ до освіти та

охорони здоров'я. Він також враховує зміни у зв'язку з економічним, технологічним та соціокультурним факторами та сприяє забезпеченню державної підтримки і контролю за послугами, які мають важливе значення для суспільства; зменшенню негативного впливу на довкілля, зокрема через стимулювання використання екологічно чистих технологій та матеріалів у виробництві соціально значущих товарів.

Зауважимо, що ринок соціально значущих товарів може бути альтернативним до монополізації через велике споживання та обмежену кількість постачальників. Здорова конкуренція на такому ринку сприяє зниженню ціни та поліпшенню якості товарів.

Загалом, регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг може допомогти забезпечити більший, стабільний та сталий розвиток суспільства, а також захистити інтереси найбільш вразливих верств населення. Дослідження інструментів розвитку соціально значущих товарів важливе для ефективної економіки та суспільства, забезпечення якості та якості послуг, а також забезпечення доступності, соціальної справедливості та рівності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Комплексно тематика не розглянута, детально досліджено лише окремі питання регулювання соціально значущих товарів. Зокрема Л. І. Чернишова, В. О. Звонарьова висвітлили у своїх працях актуальні питання та перспективи випуску соціально значущих товарів, О. І. Трохимець розглянув теоретичні підходи до визначення поняття соціально-орієнтованих товарів та послуг. О. Ю. Бочко, О. В. Феєр, Д. М. Донець досліджували на вплив COVID-19 на поведінку споживачів у межах ринку товарів першої необхідності. Загалом, вивчали регулювання споживчого ринку А. Афонін, Б. Буркинський, А. Войчак, В. Геєць, В. Голіков, Є. Голубков, Ф. Євдокимов, Є. Крикавський, Н. Косар, О. Покатасва та ін.

Стан соціально значущого ринку продуктів є так званним індикатором, що дає змогу визначити національний добробут, стабільність і ефективність економічних процесів у країні. Соціально значущий ринок – це відкрита, складноструктурована система, що забезпечує соціально справедливий розвиток суспільства за рахунок виробництва та реалізації якісних товарів та послуг соціального значення [19, с. 192].

О. І. Трохимець пропонує розглядати соціально значущі товари та послуги як соціально-орієнтовані товари та послуги, які виробляються та реалізуються в інтересах суспільства – споживачів, для задоволення потреб першої необхідності широких верств населення [15].

Регулювання цін і тарифів в Україні здійснюється у різноманітних формах, основні з них такі: пряме затвердження повноважними органами виконавчої влади (центральної або місцевої) оптових і роздрібних цін і тарифів (так званих державних фіксованих цін і тарифів) на товари та послуги; встановлення граничних (максимальних або мінімальних) цін і тарифів; встановлення граничних відхилень від державних фіксованих цін і тарифів; затвердження граничних рівнів рентабельності (питомої ваги прибутку в ціні, тарифі); встановлення граничних рівнів торговельних надбавок і постачальницько-збутових націнок під час реалізації товарів, робіт, послуг. Права й повноваження центральних органів виконавчої влади, уряду Автономної Республіки Крим та обласних (Київської і Севастопольської міських) держадміністрацій у галузі ціноутворення встановлює чинне законодавство [18].

Попри вагомій здобутки українських та закордонних вчених щодо аналізу ринку соціально значущих товарів та послуг, питання економіко-правових аспектів регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг в Україні та Республіці Польщі потребує комплексного дослідження.

Формулювання гіпотез та постановка цілей

Дослідження спрямоване на вирішення таких завдань: виконати аналіз економіко-правових аспектів регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг; здійснити порівняльну характеристику цін таких товарів в Україні та Республіці Польщі; обґрунтувати нормативно-правове

забезпечення функціонування таких товарів у межах досліджуваних продуктів; розглянути наукові підходи до розуміння понять “соціально значущі товари” та “соціально значущий ринок”.

У контексті зазначеної проблематики сформовано дві гіпотези.

Гіпотеза 1. Рівень нормативно-правового забезпечення функціонування соціально значущих товарів є достатнім у межах як України, так і Польщі для їх функціонування на ринку.

Гіпотеза 2. Вартість соціально значущих товарів вища в Україні, ніж у Польщі.

Методологія дослідження

У роботі використані такі методи: аналізу і синтезу – для аналізування сучасних нормативно-правових аспектів регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг в Україні та стратегічних товарів у Республіці Польщі; системний метод використано для дослідження середніх цін на соціально значущі товари в Польщі у липні, 2023 р.; статистичний метод використано для дослідження статистичних даних України, а саме обґрунтування динаміки середніх цін на соціально значущі товари в Україні; метод порівняння застосовано для порівняння середніх цін на молоко в Україні та в Польщі за останні п’ять років.

Мета статті полягає у дослідженні економіко-правових аспектів регулювання ринку соціально значущих товарів та послуг в Україні та Республіці Польщі, зокрема нормативно-правового регулювання та економічних питань цієї сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основним нормативно-правовим актом в Україні, що встановлює державне регулювання цін, є Закон України “Про ціни та ціноутворення”. Вказаний нормативний акт визначає, що державні регульовані ціни запроваджують, зокрема, на товари, які мають істотну соціальну значущість. Попереднім спеціальним нормативно-правовим актом, що визначав перелік соціально значущих продуктів харчування та інших товарів, на які поширюється державне регулювання цін, була Постанова Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення” від 22.04.2020 р. № 341 [13], яка була спрямована на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв’язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19). Згідно з постановою, до соціально значущих продуктів належать борошно гречане, цукор-пісок, борошно пшеничне вищого гатунку, макаронні вироби вітчизняного виробництва, молоко пастеризоване жирністю 2,5 % (у плівці), хліб житній, яйця курячі категорії С1, м’ясо птиці (тушки курей), масло вершкове жирністю 72,5 %, природний газ, електроенергія, бензин А-92, бензин А-95, дизельне паливо, батон, олія соняшникова рафінована.

Сьогодні ж таким нормативним актом є Постанова Кабінету Міністрів України “Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану” від 19.06.2023 р. № 650, що набрала чинності 01.07.2023 р. [14].

Вказана Постанова встановлює на період воєнного стану та трьох місяців після його припинення чи скасування: граничний рівень торговельної надбавки (націнки) на продовольчі товари вітчизняного виробництва, крім товарів, маркованих як органічна продукція: борошно пшеничне вищого сорту, молоко пастеризоване жирністю 2,5 % (у плівці), хліб житньо-пшеничний, яйця курячі категорії С1, птиця (тушки курячі, четвертини тушки курячої), батон та олія соняшникова рафінована, в розмірі не більш як 10 % з урахуванням рекламних, маркетингових послуг, послуг з підготовки, обробки, пакування, інших послуг, пов’язаних із реалізацією відповідних товарів кінцевому споживачу; максимальний строк здійснення розрахунків за поставлені товари вітчизняного виробництва, крім товарів, маркованих як органічна продукція, а саме: крупа гречана, цукор-пісок, макаронні вироби (вермішель із борошна пшеничного вищого сорту), масло вершкове жирністю 72,5 %, вода мінеральна негазована та товари, визначені абзацом другим цього пункту, не

пізніше ніж через десять календарних днів з дня виставлення постачальником таких товарів рахунка для оплати за поставлену продукцію [14].

Важливим чинником реалізації дії норм права, а як наслідок – досягнення економічного результату, є контроль за їх дотриманням уповноваженими органами.

Продукти харчування мають бути доступними для всіх верств населення і, з метою запобігання порушенню суб'єктами господарювання вимог порядку формування, встановлення та застосування цін на товари із істотною соціальною значущістю, Держпродспоживслужба здійснює цінові спостереження, в ході яких фахівці її територіальних підрозділів здійснюють моніторинг та ведуть роз'яснювальну роботу щодо дотримання норм чинного законодавства під час формування, встановлення та застосування державних регульованих цін [7].

З метою посилення контролю за встановленням суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі цін на соціально значущі продукти харчування органами місцевого самоврядування, відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, Указу Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”, постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 223 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 25.12.1996 р. № 1548”, прийнято рішення щодо встановлення індикативних цін на соціально значущі продукти харчування та здійснення моніторингу і забезпечення контролю за дотриманням суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі індикативних цін на соціально значущі продукти харчування.

Відповідальність, передбачена за порушення норм права, є ще одним вагомим чинником реалізації мети нормативно-правових актів та досягнення економічних результатів.

Рішенням Мінекономіки № 679-22 Держпродспоживслужбі дозволено здійснювати перевірки суб'єктів господарювання роздрібною торгівлі на предмет дотримання ними вимог законодавства під час формування, встановлення та застосування цін на товари, які мають істотну соціальну значущість. Крім того, підставою для проведення таких перевірок є звернення фізичної особи (колективне звернення фізичних осіб) [6].

У Євросоюзі підтримка виробників їжі доволі серйозна і в спокійний час. Крім прямих дотацій аграріям, ПДВ на харчові продукти нижче від стандартного. Наприклад, у Франції ПДВ становить 5,5 %, у Німеччині – 7 %, в Італії – 4 %, в Австрії – 10 %, у Чехії – 15 %. Під час пандемії Велика Британія знизила податок з 20 % до 5 % для закладів сфери розваг (театрів, цирків, кінотеатрів тощо), готелів, ресторанів, пабів, кафе. Хоча у магазинах ПДВ на продукти не змінився, у кафе та ресторанах податок на їжу помітно зменшився. Німеччина вдалася до такого ж рішення – знизила ПДВ із 19 % до 7 % [8].

Попри підтримку з боку європейських держав сільськогосподарських виробників, ціни на продукцію зростають. Наприклад, серед трійки цінових лідерів польських товарів, що подорожчали 2023 р., такі:

- паперові рушники подорожчали на 58,8 %;
- маргарин для випікання – на 49,9 %;
- туалетний папір – на 47,1 %.

Наступними в рейтингу подорожчання товарів є банани та яйця – подорожчання на 45,3 % та 41,3 % відповідно (всі відсотки вказано у річному обчисленні) [17].

Основні ціни на соціально значущі товари на липень 2023 р. систематизовано у табл. 1.

Отже, як видно з табл. 1, найдорожчими в Польщі в липні 2023 р. були м'ясні продукти, орієнтовна ціна: 201 грн/кг (курячі грудки) – 373 грн/кг (яловичина) – 423 грн/кг (ковбаси). Найнижчою була ціна на воду – 25 грн/л, молоко – 31 грн/кг, картопля – 26 грн/кг.

За інформацією Державної служби статистики України, у березні 2023 р. продукти харчування в Україні коштували на 26,5 % дорожче, ніж у березні 2022 р. Найбільше зросла вартість яєць (79,8 %), фруктів (44,9 %), овочів (38,3 %), риби та продуктів із неї (37,2 %), а також цукру (23,5 %) [16]. Динаміку середніх цін на соціально значущі товари в Україні подано в табл. 2.

Середні ціни на соціально значущі товари в Польщі, липень 2023 р.*

Назва товару	Ціна, грн	Ціна, злотих	Ціна, доларів	Ціна, євро
Молоко (1 літр)	31 UAH (23–40)	3,40 PLN (2,50–4,40)	0,84 USD (0,62–1,10)	0,77 EUR (0,56–0,99)
Свіжий білий хліб (500 г)	39 UAH (23–73)	4,20 PLN (2,50–8,00)	1,00 USD (0,62–2,00)	0,95 EUR (0,56–1,80)
Яйця (12 штук)	99 UAH (66–131)	11 PLN (7,20–14)	2,70 USD (1,80–3,60)	2,50 EUR (1,60–3,20)
Вода (1,5 літрова пляшка)	20 UAH (14–27)	2,20 PLN (1,50–3,00)	0,55 USD (0,37–0,74)	0,51 EUR (0,34–0,68)
Імпортне пиво (пляшка 0,33 л)	50 UAH (32–73)	5,40 PLN (3,50–8,00)	1,30 USD (0,86–2,00)	1,20 EUR (0,79–1,80)
Пачка сигарет (Мальборо)	164 UAH (155–182)	18 PLN (17–20)	4,40 USD (4,20–4,90)	4,10 EUR (3,80–4,50)
Курачі грудки (без шкіри та без кісток), 1 кг	201 UAH (119–274)	22 PLN (13–30)	5,50 USD (3,20–7,40)	5,00 EUR (2,90–6,80)
Яблука, 1 кг	34 UAH (18–46)	3,70 PLN (2,00–5,00)	0,93 USD (0,49–1,20)	0,84 EUR (0,45–1,10)
Апельсини, 1 кг	56 UAH (36–91)	6,10 PLN (4,00–10,00)	1,50 USD (0,99–2,50)	1,40 EUR (0,90–2,30)
Картопля, 1 кг	26 UA (14–46)	2,90 PLN (1,50–5,00)	0,72 USD (0,37–1,20)	0,65 EUR (0,34–1,10)
Салат (1 голівка)	37 UAH (27–55)	4,10 PLN (3,00–6,00)	1,00 USD (0,74–1,50)	0,92 EUR (0,67–1,40)
Рис білий, 1 кг	44 UAH (27–82)	4,80 PLN (3,00–9,00)	1,20 USD (0,74–2,20)	1,10 EUR (0,68–2,00)
Помідори, 1 кг	95 UAH (46–173)	10 PLN (5,00–19)	2,60 USD (1,20–4,70)	2,40 EUR (1,10–4,30)
Банани, 1 кг	50 UAH (36–73)	5,50 PLN (4,00–8,00)	1,40 USD (0,99–2,00)	1,20 EUR (0,90–1,80)
Цибуля, 1 кг	31 UAH (18–46)	3,40 PLN (2,00–5,00)	0,84 USD (0,49–1,20)	0,77 EUR (0,45–1,10)
Яловичина (чи аналогічне червоне м'ясо), 1 кг	373 UAH (228–547)	41 PLN (25–60)	10 USD (6,20–15)	9,20 EUR (5,60–14)
Груші, 1 кг	41 UAH (22–55)	4,50 PLN (2,40–6,00)	1,10 USD (0,59–1,50)	1,00 EUR (0,54–1,40)
Огірок, 1 кг	52 UAH (25–95)	5,70 PLN (2,80–10)	1,40 USD (0,68–2,60)	1,30 EUR (0,62–2,40)
Вода Perrier (маленька пляшка 0,33 л)	25 UAH (16–33)	2,70 PLN (1,80–3,60)	0,67 USD (0,44–0,89)	0,61 EUR (0,41–0,81)
Ковбаси, 1 кг	423 UAH (249–575)	46 PLN (27–63)	11 USD (6,70–16)	10 EUR (6,20–14)
Сир, 1 кг	157 UAH (102–255)	17 PLN (11–28)	4,20 USD (2,80–6,90)	3,90 EUR (2,50–6,30)

* Складено на основі [17].

**Динаміку середніх цін на соціально значущі товари в Україні,
січень-червень 2023 р., грн***

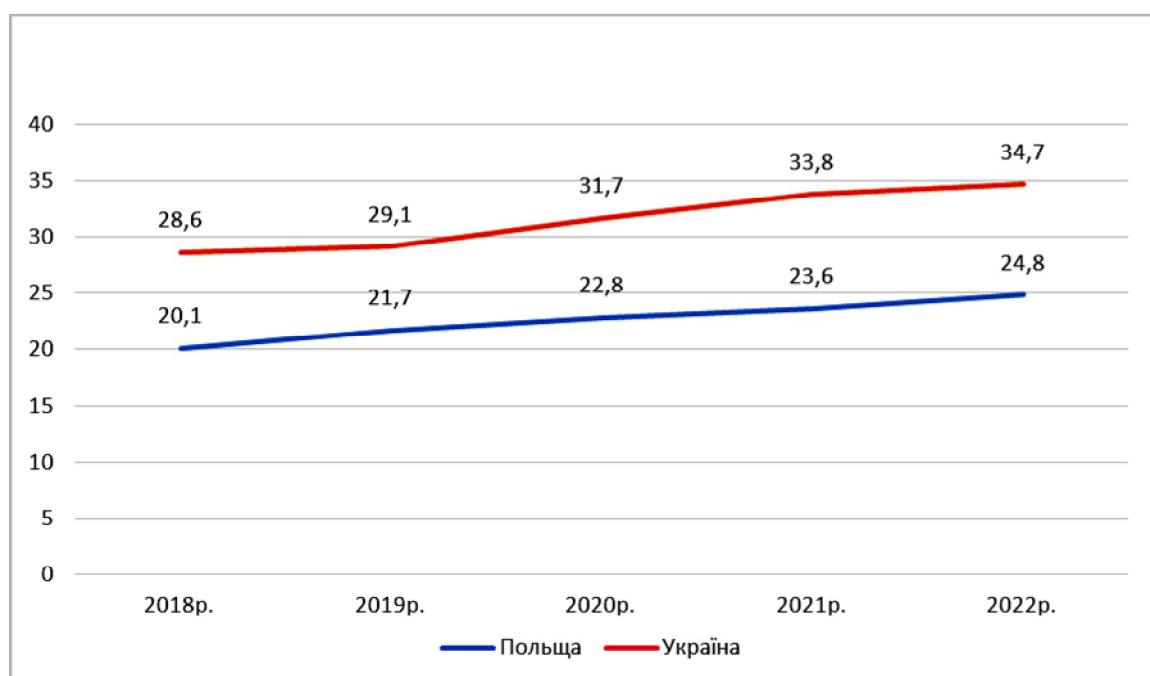
Назва товару	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Відхилення, +,-
Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку, кг	41,12	41,60	41,56	41,81	42,05	41,90	0,78
Хліб пшеничний з борошна першого гатунку, кг	34,20	34,64	34,67	34,81	34,72	34,65	0,45
Хліб житній, житньо-пшеничний, кг	35,06	35,21	35,37	35,56	35,85	35,95	0,89
Батон, 500 г	21,83	21,95	22,14	22,30	22,25	22,33	0,5
Макаронні вироби з м'яких сортів пшениці, кг	31,76	31,82	31,98	31,96	31,53	31,12	-0,64
Борошно пшеничне, кг	16,85	16,71	16,68	16,62	16,55	16,40	-0,45
Крупи манні, кг	21,67	21,39	21,36	21,78	21,63	21,58	-0,09
Крупи ячні, кг	17,47	17,23	17,15	17,12	16,66	16,86	-0,61
Крупи пшеничні, кг	17,96	17,89	17,65	17,45	17,77	17,68	-0,28
Крупи гречані, кг	68,87	65,73	62,41	59,79	55,90	51,86	-17,01
Пшоно, кг	26,08	27,23	28,59	29,53	30,05	30,46	4,38
Рис, кг	59,97	59,13	57,66	56,73	55,86	53,98	-5,99
Яловичина, кг	204,95	203,61	206,36	210,95	214,60	219,04	14,09
Свинина, кг	167,79	166,20	167,65	181,84	188,17	195,20	27,41
Птиця (тушки курячі), кг	82,45	84,63	86,71	87,67	87,56	88,69	6,24
Філе куряче, кг	139,65	142,22	145,56	147,59	149,69	150,78	11,13
Ковбаси варені першого гатунку, кг	157,84	159,81	159,30	159,86	162,48	163,77	5,93
Риба морожена, кг	156,31	158,87	158,69	160,29	160,97	160,87	4,56
Молоко пастеризоване жирністю до 2,6 % включно, 1000 г	35,24	35,42	35,90	35,69	35,66	35,78	0,54
Сири м'які жирні, кг	162,98	163,82	165,04	164,73	166,28	165,07	2,09
Сметана жирністю до 15 % включно, кг	96,50	96,74	97,54	98,22	98,70	99,15	2,65
Яйця, десяток	63,12	61,95	63,11	57,78	44,50	42,39	-20,73
Масло вершкове, 200 г	66,64	66,58	66,99	66,94	67,15	67,21	0,57
Олія соняшникова, л	70,29	69,98	69,42	68,46	67,38	65,77	-4,52
Сало, кг	171,06	167,73	167,33	167,12	164,54	162,26	-8,8
Яблука, кг	15,70	16,48	18,47	21,91	29,79	35,79	20,09
Капуста білокачанна, кг	12,81	13,87	22,22	23,76	37,55	45,62	32,81
Цибуля ріпчаста, кг	32,08	42,31	52,13	52,69	56,21	54,97	22,89
Бурак, кг	12,15	11,43	10,88	9,80	9,69	10,44	-1,71
Морква, кг	24,45	28,80	39,61	43,95	54,73	59,61	35,16
Картопля, кг	9,40	9,57	9,55	9,49	9,89	12,04	2,64
Цукор, кг	35,27	35,31	35,52	35,40	35,27	35,31	0,04

* Складено на основі [4]

За даними табл. 2, найшвидшими темпами зростали ціни на капусту білокачанну – на 32,81 грн та на свинину, на 27,41 грн. Вартість цибулі ріпчастої зросла на 22,89 грн/кг. В першому та в третьому випадку причиною підвищення ціни є сезонність, оскільки в січні реалізовувався товар попереднього врожаю, а в червні таке зростання пов'язано із новим врожаєм. Зростання цін на свинину, на нашу думку, пов'язане зі збільшенням споживання свинини, а це призводить до зростання попиту на цей вид м'яса; збільшенням цін на корми для свиней, таких як кукурудза та соя; інфляцією, валютними коливаннями або змінами в доходах споживачів. Також варто відзначити і зміни у виробництві свинини, такі як регулювання умов утримання, стандарти якості та безпеки, що також можуть впливати на загальну пропозицію та ціни. Зростання усвідомлення екологічних аспектів виробництва м'яса, таких як викиди тепличних газів, можуть впливати на виробництво свинини та вартість продукції із неї. Зауважимо, що ці фактори можуть впливати як окремо, так і разом, взаємодіяти один з одним, визначаючи рівень ціни на свинину на ринку.

За досліджуваний період зменшилась вартість круп гречаних (на 17,01 грн/кг). Це пов'язано із підвищенням рівня їх врожайності в Україні.

На рисунку подано порівняння цін на молоко в Україні та в Польщі за останні п'ять років.

Порівняння середніх цін на молоко в магазинах Польщі та України у 2018–2022 рр.*

* Складено на основі [4, 12, 16, 17].

Як бачимо, ціни на молоко в Польщі є дещо нижчими, ніж в Україні, хоча спостерігається зростання показників у магазинах Польщі та України у 2018–2022 рр.

Нині особливої уваги потребує вирішення питань експорту молочних продуктів. Адже їх запаси на складах накопичуються, і якщо в березні активно діяли державні програми закупівлі, то тепер цей напрям реалізації став млявішим. Переробники покладають надії на те, що запрацюють схеми реалізації молочних продуктів через Європу [11].

У Республіці Польща діє Закон від 29.11.2000 р. “Про зовнішню торгівлю товарами, технологіями та послугами, що мають стратегічне значення для безпеки держави, а також для підтримання міжнародного миру та безпеки, та внесення змін до деяких законів”. Закон регулює правила зовнішньої торгівлі товарами і технологіями та служби стратегічного значення для безпеки

держави, а також для підтримання міжнародного миру та безпеки, принципи контролю та реєстрації цієї торгівлі та відповідальність за незаконну торгівлю цими товарів, технологій і послуг.

На підставі вказаного Закону Міністерство економіки Польщі прийняло Постанову від 2.10.2002 р. “Про список товарів стратегічного значення”. В 2002 р. складено перелік товарів подвійного використання, на які потрібен дозвіл, зокрема: “Експортно-транзитний перелік”, “Імпортний список”, та перелік товарів військового призначення, для яких необхідна ліцензія, включаючи “Експортно-транзитний перелік” та “Імпортний список”, однак цей нормативний акт втратив чинність [21].

Висновок

У цей складний для України час турбота про громадян є одним із основних пріоритетів держави, тому вона здійснює контроль за формуванням, встановленням та застосуванням державних регульованих цін на соціально значущі товари.

Державне регулювання вартості продуктів та інших соціально значущих товарів запроваджено в Україні на законодавчому рівні з метою забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), триває й під час воєнного стану. Отже, ми підтвердили гіпотезу щодо достатнього рівня нормативно-правового забезпечення функціонування соціально значущих товарів у межах України і Польщі.

Частково підтвердилась гіпотеза, що середня ціна на соціально значущі товари в Україні вища, ніж у Польщі. Приміром, молоко в магазинах Польщі було дешевшим, ніж в українських магазинах у 2018–2022 рр., а ціни на м'ясні продукти, картоплю вищі в Польщі, ніж в Україні.

Обмеженнями цього дослідження є неповна інформація щодо гуртових, закупівельних цін на соціально значущі товари в Україні та Польщі.

Перспективи подальших досліджень

Перспективи подальших досліджень – вивчення зміни ціни на соціально значущі товари в період війни у регіонах України.

1. Бережний Я. В. Споживчий ринок і карантин “COVID-19” в Україні. *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/66.pdf. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.9.64
2. Бочко О. Ю., Кузяк В. В. Останні тенденції ринку молокопродуктів України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Вип 19. Т. 1. С. 185–192. DOI: 10.15330/apred.1.19.185-192
3. Бочко О. Ю., Феєр О. В., Донець Д. М. Вплив COVID-19 на поведінку споживачів у межах ринку товарів першої необхідності. *Аграрна економіка*. 2020. Т. 13. № 1–2. С. 23–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2020_13_1-2_5. <https://doi.org/10.31734/agrarecon2020.01.023>
4. Державна служба статистики України. URL: ukrstat.gov.ua (дата звернення: 20.06.2023).
5. Деркач Т. В. Узагальнена купівельна поведінка споживачів торговельних послуг. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Том 19. Вип. 2 (45). С. 32–45. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2020.2\(45\).201420](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2020.2(45).201420)
6. До уваги споживачів: діє контроль за цінами на соціально значущі товари. URL: <https://dpss.gov.ua/news/do-uvahy-spozhyvachiv-diie-kontrol-za-tsinamy-na-sotsialno-znachushchi-tovary>. (дата звернення: 20.06.2023).
7. Дотримання вимог чинного законодавства при формуванні цін на соціально значущі харчові продукти є обов'язковим. URL: <https://dpss.gov.ua/news/dotrymannia-vymoh-chynnoho-zakonodavstva-pry-formuvanni-tsin-na-sotsialno-znachushchi-kharchovi-produkty-ie-oboviazkovym> (дата звернення: 19.06.2023).
8. Контроль за цінами на цукор та гречку віщує дефіцит, а продуктові талони – вибори. URL: <https://allretail.ua/analytics/76145-kontrol-za-cinami-na-cukor-ta-grechku-vishchuye-deficit-a-produktovi-taloni-vibogi> (дата звернення: 15.06.2023).
9. Косар Н., Кубрак Н. Ринкові можливості та загрози молокопереробних підприємств України. *Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С. З. Гжицького*. 2017. Т. 19. № 76.

10. Стець О. М., Крикавський Є. В., Дмитрів А. Я. Маркетинг цінності у контексті інноваційної моделі формування конкурентоспроможності підприємств молочної галузі. Інструменти та методи комерціалізації інноваційної продукції (ред. С. М. Ілляшенко) м. Суми, 2018. С. 316–328.

11. Лінецька Я. Огляд ринку молока в Україні та світі. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/oglad-rinku-moloka-v-ukraini-ta-sviti>.

12. Польща. Ціни 2023. URL: <http://hikersbay.com/prices/poland?lang=ua#num-prices-markets>. (Дата звернення: 14.06.2023).

13. Постанова Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення” від 22.04.2020 р. № 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.06.2023).

14. Постанова Кабінету Міністрів України “Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану” від 19 червня 2023 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2023-%D0%BF#n13> (дата звернення: 18.06.2023).

15. Трохимець О. І. Теоретичні підходи до визначення поняття соціально-орієнтованих товарів та послуг. *Молодий вчений: наук. журнал*. 2016. № 1(28). Ч. 1. 187 с.

16. Ціни б'ють рекорди. Як змінилася вартість продуктів в Україні за рік. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/tsini-b-yut-rekordi-k-zminilasya-vartist-1681485784.html>.

17. Ціни на продукти у Польщі 2023. URL: <https://www.gopoland.net.ua/2023/03/02/tsiny-na-produkty-u-polshchi-2023-shcho-podorozhchalo-naibilshe>. (дата звернення: 23.06.2023).

18. Ціни на продукцію. Законодавча база ціноутворення URL: <https://library.if.ua/book/70/5125.html> (дата звернення: 29.05.2023).

19. Чернишова Л. І., Звонарьова В. О. Випуск соціально значущих товарів: проблеми і перспективи. Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту: VII Міжнародна науково-практична конференція. С. 192.

20. Bochko O., Kliuvak O., Zarichna O., Balyk U., Bachynska M. Research of macro and micro environments on essential commodities market during the pandemic period in Ukraine. Financial and credit activities: problems of theory and practice, 2021, No. 6 (41). https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49028/1/RESEARCH_OF_MACRO_AND_MICRO_ENVIRONMENTS_ON_ESSENT%202021.pdf

21. Rozporządzenie ministra gospodarki z dnia 2 października 2002 r. w sprawie wykazu towarów o znaczeniu strategicznym. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/wykaz-towarow-o-znaczeniu-strategicznym-16989047> (дата звернення: 20.06.2023).

1. Bereznyi Ya. V. Spozhyvchyi rynek i karantyn “COVID-19” v Ukraini [Consumer market and quarantine of “COVID-19” in Ukraine]. Efficient economy. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/66.pdf. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.9.64

2. Bochko O. Yu., Kuziak V. V. (2023). Ostanni tendentsii rynku molokoproduktiv Ukrainy [Latest trends in the market of dairy products in Ukraine]. The actual problems of regional economy development (scientific journal), Vol 19, Is. 1, 185–192. DOI: 10.15330/apred.1.19.185-192

3. Bochko, O. Yu., Fieier, O. V., & Donets, D. M. (2020). Vplyv COVID-19 na povedinku spozhyvachiv u mezhakh rynku tovariv pershoi neobkhidnosti. *Ahrarna ekonomika* [Influence of COVID-19 on consumer behavior within the market of basic necessities. *Agrarian economy*], 13, 1–2, 23–28. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2020_13_1-2_5 <https://doi.org/10.31734/agrarecon2020.01.023> (in Ukrainian).

4. State Statistics service of Ukraine. Retrieved from: ukrstat.gov.ua (дата звернення: 20.06.2023).

5. Derkach T. V. (2020). Uzahalnena kupivelnna povedinka spozhyvachiv torhivelnnykh posluh [Generalized purchasing behavior of consumers of trade services]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*. T. 19, No. 2 (45), 32–45. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2020.2\(45\).201420](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2020.2(45).201420)

6. To the attention of consumers: there is price control for socially significant goods Retrieved from: <https://dpss.gov.ua/news/do-uvahy-spozhyvachiv-diie-kontrol-za-tsinamy-na-sotsialno-znachushchi-tovary> (дата звернення: 20.06.2023).

7. Compliance with the requirements of current legislation when forming prices for socially significant food products is mandatory. Retrieved from: <https://dpss.gov.ua/news/dotrymannia-vymoh-chynnoho-zakonodavstva-pry-formuvanni-tsin-na-sotsialno-znachushchi-kharchovi-produkty-ie-oboviazkovym> (дата звернення: 19.06.2023).

8. Price control for sugar and buckwheat portends a deficit, and food stamps – elections. Retrieved from: <https://allretail.ua/analytics/76145-kontrol-za-cinami-na-cukor-ta-grechku-vishchuye-deficit-a-produktovi-taloni-vibori> (дата звернення: 15.06.2023).

9. Kosar N., Kubrak N. (2017). Rynkovi mozhlyvosti ta zahrozy molokopererobnykh pidpriemstv [Market opportunities and threats of milk processing enterprises of Ukraine]. Scientific Bulletin of the LNUVMBT named after S. Z. Gzhitskoho, Vol. 19, No. 76.
10. Stets O. M., Krykavskiy Ye. V., Dmytriv A. Ia. (2018). Marketynh tsinnosti u konteksti innovatsiinoi modeli formuvannya konkurentospromozhnosti pidpriemstv molochnoi haluzi [Value marketing in the context of an innovative model of the formation of competitiveness of enterprises in the dairy industry]. Tools and methods of commercialization of innovative products (ed. S. M. Ilyashenko). Sumy, 316–328.
11. Linetska Ya. Ohliad rynku moloka v Ukraini ta sviti [Overview of the milk market in Ukraine and the world]. Retrieved from: <https://avm-ua.org/uk/post/oglad-rinku-moloka-v-ukraini-ta-sviti>.
12. Poland. Prices 2023. Retrieved from: <http://hikersbay.com/prices/poland?lang=ua#num-prices-markets> (дата звернення: 14.06.2023).
13. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Measures to Stabilize Prices of Goods of Significant Social Significance, Goods of Anti-Epidemic Purpose” 22.04.2020 p. No. 341 Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.06.2023).
14. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On regulation of prices for certain types of food products and ensuring the stable work of food producers under martial law” 19.05.2023 p. No. 650. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2023-%D0%BF#n13> (дата звернення: 18.06.2023).
15. Trokhymets O. I. (2016). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia sotsialno–oriientovnykh tovariv ta posluh. [Theoretical approaches to defining the concept of socially oriented goods and services]. Young Scientist: scientific journal, No. 1(28), Ч. 1, 187 p.
16. Prices break records. How the price of products in Ukraine has changed over the year Retrieved from: <https://www.rbc.ua/rus/news/tsini-b-yut-rekordi-k-zminilasya-vartist-1681485784.html>.
17. Product prices in Poland 2023 Retrieved from: <https://www.gopoland.net.ua/2023/03/02/tsiny-na-produkty-u-polshchi-2023-shcho-podorozhchalo-naibilshе> (дата звернення: 23.06.2023).
18. Prices for products. Legislative basis of pricing Retrieved from: <https://library.if.ua/book/70/5125.html> (Дата звернення: 29.05.2023).
19. Chernyshova L. I., Zvonarova V. O. Vypusk sotsilno znachushchykh tovariv: problemy i perspektyvy [Production of socially significant goods: problems and prospects]. VII International Scientific and Practical Conference “Actual Problems of Theory and Practice of Management”, 192.
20. Bochko O., Kliuvak O., Zarichna O., Balyk U., Bachynska M. (2021). Research of macro and micro environments on essential commodities market during the pandemic period in Ukraine. Financial and credit activities: problems of theory and practice, No. 6 (41). Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49028/1/RESEARCH_OF_MACRO_AND_MICRO_ENVIRONMENTS_ON_ESSENT%202021.pdf.
21. Rozporządzenie ministra gospodarki z dnia 2 października 2002 r. w sprawie wykazu towarów o znaczeniu strategicznym. Retrieved from: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/wykaz-towarow-o-znaczeniu-strategicznym-16989047>.

Ignacy Petecki

Social Sciences Academy, Lodz, Poland

ORCID: 0000-0003-4557-027X

sekretariat.chrapczew@petecki.eu

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF MARKET REGULATION OF SOCIALLY SIGNIFICANT PRODUCTS IN UKRAINE AND POLAND

© Petetsky I., 2023

Purpose. The article is devoted to the economic and legal aspects of regulating the market of socially significant goods and services in Ukraine and the Republic of Poland. State regulation of the cost of products and other socially significant goods was introduced in Ukraine at the legislative level in order to provide additional social and economic guarantees in connection with the spread of the coronavirus disease (COVID-19), and continues during martial law. Scientific approaches to understanding the concepts of socially significant goods and socially significant market are considered. The article analyzes the basic legal acts and economic aspects of regulating the market of socially significant goods and services in Ukraine and strategic

goods in the Republic of Poland. In particular, the following were studied: Law of Ukraine “On prices and pricing”, Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On measures to stabilize prices for goods of significant social significance, goods of anti-epidemic purpose”, “On regulation of prices for certain types of food products and ensuring the stable operation of manufacturers of food in conditions of martial law”, Law of the Republic of Poland “On foreign trade in goods, technologies and services of strategic importance for the security of the state, as well as for the maintenance of international peace and security, and amendments to some laws”, Resolution of the Ministry of Economy of the Republic of Poland “About the list of goods of strategic importance”. Such important factors as control and responsibility, which contribute to the effective implementation of legal norms in the sphere of price regulation of socially significant goods and services, and as a consequence the achievement of an economic result, have been studied.

The price policy for socially significant goods in Ukraine and Poland has been studied, their comparative characteristics have been made, attention has been focused on dairy products. It was established that the average price of socially significant goods in Ukraine is more expensive than in Poland.

Design/methodology/approach. The following methods are used in the work: analysis and synthesis – for the analysis of modern regulatory and legal aspects of the regulation of the market of socially significant goods and services in Ukraine and strategic goods in the Republic of Poland; the systematic method was used in the study of average prices for socially significant goods in Poland in July, 2023; the statistical method was used in the study of statistical data of Ukraine, namely in the substantiation of the dynamics of average prices for socially significant goods in Ukraine; the comparison method was used when comparing the average prices for milk in Ukraine and in Poland over the last five years. The purpose of the article is to study the economic and legal aspects of the regulation of the market of socially significant goods and services in Ukraine and the Republic of Poland, in particular, regulatory and legal regulation and economic issues of this sphere.

Findings. We have confirmed the hypothesis regarding the sufficient level of regulatory and legal support for the functioning of socially significant goods within Ukraine and Poland. The hypothesis that the average price of socially significant goods in Ukraine is more expensive than in Poland was partially confirmed. For example, milk prices in stores in Poland are cheaper than in stores in Ukraine for 2018–2022, and prices for meat products and potatoes are more expensive in Poland than in Ukraine.

Practical implications. The results of the research will be useful to farmers, scientists and entrepreneurs who study the problems of the agricultural sector.

Originality/value. The basic legal acts and economic aspects of the regulation of the market of socially significant goods and services in Ukraine and strategic goods in the Republic of Poland are analyzed, a comparison of the price policy for socially significant goods in Poland and in Ukraine is made.

Key words: socially significant goods and services; strategic goods; consumer goods.

Paper type: research paper.